

Κατά συνέπεια, τα όρια της κυριαρχίας, τα κύρια χαρακτηριστικά της, είναι το να σκοτώνει ή να αφήνει κάποιον να ζήσει. Κυρίαρχος είναι αυτός που ασκεί έλεγχο στη θνητότητα και ορίζει τη ζωή ως την επίδειξη και την εκδήλωση της εξουσίας.

Τα παραπάνω συνοψίζουν ό,τι εννοούσε ο Μισέλ Φουκώ με τον όρο *βιοεξουσία*: είναι ο τομέας της ζωής τον οποίο η εξουσία έχει θέσει υπό τον έλεγχό της.² Αλλά σε ποιες συγκεκριμένες συνθήκες ασκείται αυτή η εξουσία που σκοτώνει, μας αφήνει να ζούμε ή μας εκθέτει στον κίνδυνο του θανάτου; Ποιος κατέχει αυτό το δικαίωμα; Τι μας αποκαλύπτει η άσκηση αυτής της εξουσίας για το άτομο που με αυτό τον τρόπο θανατώνεται και για τη σχέση της εκθρόνισης που φέρνει αυτό το άτομο αντιμέτωπο με τον δολοφόνο του; Η έννοια της βιοεξουσίας εξηγεί άραγε πώς η πολιτική θέτει σήμερα ως πρωταρχικό και απόλυτο στόχο της τον φόνο του εχθρού της, με το προκάλυμμα του πολέμου, της αντίστασης ή του αγώνα εναντίον της τρομοκρατίας; Ο πόλεμος είναι στο κάτω-κάτω της γραφής ένα μέσο για να επιβάλει κανείς την κυριαρχία του,

rouvoir souverain et la vie nue, Παρίσι: Seuil, 1997, σ. 23-80 [ελλ. έκδ. *Homo sacer. Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, μτφρ. Π. Τσαμούρας, Αθήνα: Εξάρχεια, 2016].

² M. Foucault, *Il faut défendre la société*, σ. 213-244

καθώς και ένας τρόπος για να ασκήσει κάποιος το δικαίωμά του να θανατώνει. Εάν θεωρήσουμε ότι η πολιτική είναι μια μορφή πολέμου, τότε πρέπει να αναρωτηθούμε ποια θέση δίνεται στη ζωή, στον θάνατο και στο ανθρώπινο σώμα (κυρίως όταν είναι πληγωμένο και κατακρεουργημένο); Πώς εγγράφονται στην οργάνωση της εξουσίας;

Η βιοεξουσία και η σχέση εκθρόνισης

Ορίζω κατ' αρχήν την κυριαρχία ως το δικαίωμα στη θανάτωση. Για τους σκοπούς της παρουσίασής μου, συνδέω την αντίληψη του Φουκώ για τη βιοεξουσία με δύο άλλες έννοιες: την κατάσταση εξαιρέσεως και την κατάσταση πολιορκίας.³ Εξετάζω τις διαδρομές μέσα από τις οποίες η κατάσταση εξαιρέσεως και η σχέση εκθρόνισης εξελίχθηκαν στην κανονιστική βάση του δικαιώματος στη θανάτωση. Σ' αυτές τις καταστάσεις,

³ Για την κατάσταση εξαιρέσεως, βλ. Carl Schmitt, *La dictature*, μτφρ. από τα γερμανικά Mira Koller & Dominique Séglaud, Παρίσι Seuil, 2000, σ. 210-228, 235-236, 250-251, 255-256. *La notion du politique. Théorie du partisan*, μτφρ. από τα γερμανικά Marie-Louise Steinhäuser, Παρίσι Flammarion, 1992 [ελλ. έκδ. *Η θεωρία του αντάρτη. Παρεμβολή στην έννοια του πολιτικού*, μτφρ. Σίσσυ Χασιώτη, Αθήνα: Πλέθρον, 2019]

η εξουσία (που δεν είναι απαραίτητως η εξουσία του Κράτους) αναφέρεται διαρκώς και καταφεύγει πάντοτε στην εξαίρεση, στην έκτακτη ανάγκη και σε μια «μυθοποιημένη» αντίληψη του εχθρού. Επιπλέον, εργάζεται για να παράγει αυτήν ακριβώς την εξαίρεση, την έκτακτη ανάγκη και τον μυθοποιημένο εχθρό. Με άλλα λόγια, ποια είναι η σχέση ανάμεσα στην πολιτική και τον θάνατο σ' αυτά τα συστήματα τα οποία μπορούν να λειτουργήσουν μόνο σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης;

Στη διατύπωση του Φουκώ, η βιοεξουσία δίνει την εντύπωση πως λειτουργεί ξεχωρίζοντας τα άτομα που πρέπει να πεθάνουν από αυτά που πρέπει να ζήσουν. Ακριβώς επειδή δρα με βάση τη διάκριση ανάμεσα στον ζωντανό και τον νεκρό, μια τέτοια εξουσία αυτοπροσδιορίζεται σε σχέση με το βιολογικό πεδίο – από το οποίο παίρνει τον έλεγχο και στο οποίο επενδύει τον εαυτό της. Αυτός ο έλεγχος προϋποθέτει την κατανομή των ανθρώπων σε διαφορετικές ομάδες, την υποδιαίρεση του πληθυσμού σε υποομάδες και την εισαγωγή μιας βιολογικής τομής ανάμεσα στις μεν και τις δε. Είναι αυτό ακριβώς που υποδεικνύει ο Φουκώ με έναν εκ πρώτης όψεως οικείο όρο, αυτόν του *ρατσισμού*.⁴

⁴ Βλ. M. Foucault, *Il faut défendre la société*, σ. 57-74

Εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς ότι η φυλή (ή, εδώ, ο ρατσισμός) είναι ιδιαίτερα σημαντική για την εκλογίκευση της βιοεξουσίας. Εντέλει, περισσότερο και από τη θεωρία με όρους κοινωνικών τάξεων (την ιδεολογία που ορίζει την ιστορία ως οικονομικό ταξικό αγώνα), η φυλή αποτελούσε και αποτελεί μια σκιά πάντοτε παρούσα στην πολιτική σκέψη και την πολιτική πρακτική της Δύσης, κυρίως όταν σχηματοποιεί στο φαντασιακό τη βαρβαρότητα ξένων λαών και την κυριαρχία που θα ασκήσει επάνω τους. Η Άρεντ, αναφερόμενη σ' αυτή τη διαχρονική παρουσία και συνάμα στον φασματικό χαρακτήρα του κόσμου της φυλής γενικά, εντοπίζει τις ρίζες τους στην οδυνηρή εμπειρία της ετερότητας και διατυπώνει την άποψη ότι η φυλετική πολιτική συνδέεται σε τελική ανάλυση με την πολιτική του θανάτου.⁵ Ο ρατσισμός είναι, με τους όρους του Φουκώ, πριν απ' όλα μια τεχνολογία που αποβλέπει στο να επιτρέψει την άσκηση της βιοεξουσίας, «αυτού του αρχαίου κυριαρχικού δικαιώματος στον

⁵ «Η φυλή είναι, μιλώντας πολιτικά, όχι η απαρχή της ανθρωπότητας αλλά το τέλος της. ., όχι η φυσική γέννηση του ανθρώπου αλλά ο αφύσικος θάνατός του». Η Arendt, *Origins of Totalitarianism*, Νέα Υόρκη Harvest, 1966, σ. 157 (έλλ. έκδ. *Οι απαρχές του ολοκληρωτισμού*, βιβλία 1-3, μτφρ. Βασίλης Τομανάς, Αθήνα: Νησίδες, 2017)

φόνου».⁶ Στην οικονομία της βιοεξουσίας, η λειτουργία του ρατσισμού είναι να ρυθμίζει την κατανομή του θανάτου και να καθιστά δυνατές τις δολοφονικές λειτουργίες του Κράτους. Είναι, λέει, «η συνθήκη της αποδοχής της θανάτωσης».⁷

Ο Φουκώ δηλώνει καθαρά ότι το κυριαρχικό δικαίωμα στη θανάτωση (*δικαίωμα του σπαθιού*)⁸ και οι μηχανισμοί της βιοεξουσίας είναι εγγεγραμμένα στον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν όλα τα σύγχρονα Κράτη⁹ μπορούν πράγματι να ιδωθούν ως τα συστατικά στοιχεία της εξουσίας του Κράτους στη νεωτερικότητα. Σύμφωνα με τον Φουκώ, το ναζιστικό Κράτος ήταν το πιο ολοκληρωμένο παράδειγμα ενός Κράτους που ασκούσε το δικαίωμα θανάτωσης. Αυτό το Κρά-

⁶ M. Foucault, *Il faut défendre la société*, σ. 214.

⁷ Στο ίδιο, σ. 228.

⁸ Droit de glaive: το δικαίωμα να γνωρίζει κανείς τα εγκλήματα που τους αρμόζει η ποινή του θανάτου ή άλλη σωματική ποινή (Littre). Στους Ρωμαίους ονομαζόταν *jus gladii* και ανήκε στους δικαστές που είχαν το *munus imperium*, το δικαίωμα να καταδικάζουν σε θάνατο κυριαρχικά και χωρίς δυνατότητα έφεσης. Στο σύγχρονο δίκαιο, όπου δεν έχει καταργηθεί η θανατική ποινή, είναι το δικαίωμα να καταδικάζει το δικαστήριο σε θάνατο ή να απονέμει χάρη (Répertoire universel et raisonné de jurisprudence). [Σ.τ.μ.]

⁹ Στο ίδιο, σ. 227-232.

τος, λείπει, διαχειρίστηκε, προστάτευσε και καλλιέργησε τη ζωή σε πλήρη αντιστοιχία με το κυριαρχικό δικαίωμα θανάτωσης. Μέσω μιας βιολογικής γενίκευσης του θέματος του πολιτικού εχθρού, οργανώνοντας τον πόλεμο ενάντια στους αντιπάλους του και εκθέτοντας ταυτόχρονα τους ίδιους τους πολίτες του στον πόλεμο, το ναζιστικό Κράτος θεωρείται ότι άνοιξε τον δρόμο για τη μέγιστη ισχυροποίηση του δικαιώματος θανάτωσης, που κορυφώθηκε με το σχέδιο της «τελικής λύσης». Έγινε έτσι το αρχέτυπο μιας διαμόρφωσης της εξουσίας που συνδύασε τα χαρακτηριστικά του ρατσιστικού Κράτους, του Κράτους δολοφόνου και του αυτοκτονικού Κράτους.

Είπαμε ότι η πλήρης συγχώνευση του πολέμου και της πολιτικής (αλλά επίσης του ρατσισμού, της ανθρωποκτονίας και της αυτοκτονίας), σε σημείο ώστε να μην μπορούν πια να ξεχωρίσουν το ένα από το άλλο, ήταν χαρακτηριστικό του μοναδικού ναζιστικού Κράτους. Η αντίληψη της ύπαρξης του Άλλου ως απόπειρας εναντίον της δικής μου ζωής, ως θανάσιμης απειλής ή απόλυτου κινδύνου, του οποίου η βιοφυσική εξάλειψη θα ενίσχυε τη δική μου δυνατότητα για ζωή και ασφάλεια – εκεί βρίσκεται, νομίζω, ένα από τα πολυάριθμα φανταστικά της κυριαρχίας, χαρακτηριστικά ταυτόχρονα της πρώτης και της τελευταίας νε-

ωτερικότητας. Στην υιοθέτηση αυτής της αντίληψης στηρίζονται σε μεγάλο βαθμό οι περισσότερες παραδοσιακές κριτικές της νεωτερικότητας, είτε αφορούν τον μηδενισμό και την ανακήρυξη, από αυτόν, της επιθυμίας για εξουσία σε ουσία της ύπαρξης, είτε την εμπραγμάτωση που νοείται ως το *γίγνεσθαι-αντικείμενο* του ανθρώπινου όντος, είτε την υπαγωγή κάθε πράγματος σε μια απρόσωπη λογική και στο βασίλειο της υπολογισιμότητας και του εργαλειακού ορθολογισμού.¹⁰ Αυτό που οι κριτικές αυτές αμφισβητούν υπόρρητα, από ανθρωπολογική σκοπιά, είναι σαφώς ένας ορισμός της πολιτικής ως της κατεξοχόν πολεμικής σχέσης. Αμφισβητούν επίσης την άποψη ότι η ίδια η λογική της ζωής περνάει απαραίτητα μέσα από τον θάνατο του Άλλου ή ότι η κυριαρχία συνίσταται στη θέληση και την ικανότητα να σκοτώνεις προκειμένου να ζήσεις.

Πολλοί παρατηρητές βεβαιώνουν, από μια ιστορική προοπτική, ότι οι υλικές προϋποθέσεις της ναζιστικής

¹⁰ Βλ. Jürgen Habermas, *Le discours philosophique de la modernité: douze conférences*, μτφρ. από τα γερμανικά Christian Buhndorff & Reiner Rochlitz, Παρίσι: Gallimard, 1988, ιδιαιτέρως τα κεφάλαια 3, 5 και 6 [ελλ. έκδ. *Ο φιλοσοφικός λόγος της νεωτερικότητας*, μτφρ. από τα γερμανικά Λ. Αναγνώστου & Α. Καραστάθη, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 1993].

εξόντωσης ήταν ανιχνεύσιμες από τη μια μεριά στον αποικιακό ιμπεριαλισμό και, από την άλλη, στη συστηματοποίηση των τεχνικών μηχανισμών θανάτωσης ανθρώπων – μηχανισμών που αναπτύχθηκαν στο χρονικό διάστημα μεταξύ της Βιομηχανικής Επανάστασης και του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Σύμφωνα με τον Έντσο Τραβέρσο, οι θάλαμοι αερίων και τα κρεματόρια ήταν το αποκορύφωμα μιας μακράς πορείας απανθρωποποίησης και βιομηχανοποίησης του θανάτου, της οποίας ένα από τα πρωταρχικά χαρακτηριστικά ήταν η συνάρθρωση του εργαλειακού ορθολογισμού και του παραγωγικού και διοικητικού ορθολογισμού του σύγχρονου δυτικού κόσμου (το εργοστάσιο, η γραφειοκρατία, η φυλακή, ο στρατός). Η συστηματοποιημένη εκτέλεση, μηχανοποιημένη κατ' αυτό τον τρόπο, μετασχηματίστηκε σε μια διαδικασία καθαρά τεχνική, απρόσωπη, σιωπηλή και γρήγορη. Αυτή η εξέλιξη διευκολύνθηκε εν μέρει από τα ρατσιστικά στερεότυπα και την ανάπτυξη ενός ταξικού ρατσισμού, ο οποίος, μεταφράζοντας τις κοινωνικές συγκρούσεις του βιομηχανικού κόσμου με ρατσιστικούς όρους, κατέληξε να συγκρίνει τις εργατικές τάξεις και τον «άπατρι λαό» του βιομηχανικού κόσμου με τους «άγγριους» του αποικιακού κόσμου.¹¹

¹¹ Enzo Traverso, *La violence nazie: Une généalogie européenne*.

κών), τον έλεγχο της ροής των μαύρων στα αστικά κέντρα και, αργότερα, την άρνηση της υπηκοότητας στους Αφρικανούς.³⁸

Ο Φρανς Φανόν καταθέτει μια εντυπωσιακή περιγραφή της κατανομής του χώρου της αποικιακής κατοχής. Γι' αυτόν, η αποικιακή κατοχή συνεπάγεται πριν από κάθε τι άλλο μια διαίρεση του χώρου σε τομείς. Προϋποθέτει τη χάραξη ορίων και εσωτερικών συνόρων, που αναπροσωπεύονται από τα στρατόπεδα και τα αστυνομικά τμήματα· ρυθμίζεται από τη γλώσσα της καθαρής δύναμης, την άμεση παρουσία και τη συχνή και άμεση δράση· και είναι θεμελιωμένη στην αρχή της αμοιβαίας αποκλειστικότητας.³⁹ Αλλά, ακόμη πιο σημαντικός, είναι ο ίδιος ο τρόπος με τον οποίο δρα η εξουσία του θανάτου: «Η πόλη του αποικιο-

³⁸ Βλ. Herman Giliomee (επιμ.), *Up against the Fences: Poverty, Passes and Privileges in South Africa*, Κέιπ Τάουν: David Philip, 1985· Francis Wilson, *Migrant Labour in South Africa*, Γιοχάνεσμπουργκ: Christian Institute of Southern Africa, 1972.

³⁹ «Ο αποικιοκρατούμενος κόσμος είναι ένας κόσμος κομμένος στα δύο. Η γραμμή της διανομής, το σύνορο σημαδεύεται από τους στρατώνες και τα αστυνομικά τμήματα»· Franz Fanon, *Les damnés de la terre*, Παρίσι: Maspéro, 1961, σ. 31-32 [ελλ. έκδ. *Της γης οι κολασμένοι*, μτφρ. Αγγέλα Αρτέμη, Αθήνα: Κάλβος, 1982].

κρατούμενου, ή το λιγότερο πόλη των αυτοχθόνων, το νέγρικο χωριό, η μεντίνα (η παλιά πόλη των αραβικών πόλεων της Βόρειας Αφρικής που κατοικείται από τους ντόπιους), ο καταυλισμός, είναι ένα μέρος κακόφημο, κατοικημένο από ανθρώπους κακόφημους. Εκεί γεννιέται κανείς οπουδήποτε, με οποιονδήποτε τρόπο. Εκεί πεθαίνει κανείς οπουδήποτε, από οτιδήποτε. Είναι ένας κόσμος χωρίς αποστάσεις, οι άνθρωποι βρίσκονται εκεί ο ένας πάνω στον άλλο. Η πόλη του αποικιοκρατούμενου είναι μια πόλη πεινασμένη, πεινασμένη για ψωμί, για κρέας, για παπούτσια, για κάρβουνο, για φως. Η πόλη του αποικιοκρατούμενου είναι μια πόλη καθισμένη στις φτέρνες της, μια πόλη γονατισμένη, μια πόλη που σέρνεται».⁴⁰ Σ' αυτή την περίπτωση, η κυριαρχία είναι η δύναμη να καθορίζει κανείς ποιος είναι σημαντικός και ποιος όχι, ποιος στερείται αξίας και είναι εύκολα αντικαταστάσιμος και ποιος όχι.

Η όψιμη αποικιακή κατοχή διαφέρει από πολλές απόψεις από αυτήν της νεότερης εποχής, ιδιαίτερα στον συνδυασμό της πειθάρχησης, της βιοπολιτικής και της νεκροπολιτικής. Η πιο ολοκληρωμένη μορφή της νεκροεξουσίας είναι η αποικιακή κατοχή της Παλαιστίνης.

⁴⁰ Στο ίδιο, σ. 32.

Εδώ, το αποικιακό Κράτος αντλεί τη θεμελιώδη του αξίωση στην κυριαρχία και τη νομιμότητα της εξουσίας από την ίδια του την αφήγηση της ιστορίας και της ταυτότητας. Αυτός ο λόγος είναι ο ίδιος, ενισχυμένος από την άποψη ότι το Κράτος έχει ένα θεϊκό δικαίωμα ύπαρξης· αυτός ο λόγος αντιμάχεται έναν άλλο, για τον ίδιο ιερό χώρο. Καθώς οι δύο λόγοι είναι ασυμβίβαστοι και οι δύο πληθυσμοί ανακατεμένοι με τρόπο αζεδιάλυτο, κάθε οροθέτηση του εδάφους στη βάση της καθαρής ταυτότητας είναι σχεδόν αδύνατη. Βία και κυριαρχία, σ' αυτή την περίπτωση, διεκδικούν θεϊκή θεμελίωση: η ίδια η ποιότητα του λαού είναι σφυρηλατημένη από τη λατρεία μιας μυθικής θεότητας, και η εθνική ταυτότητα είναι επισημμένη ως ταυτότητα ενάντια στον Άλλο, ενάντια σε άλλες θεότητες.⁴¹ Ιστορία, γεωγραφία, χαρτογραφία και αρχαιολογία υποτίθεται ότι πρέπει να υποστηρίζουν αυτές τις διεκδικήσεις, συνδέοντας έτσι στενά ταυτότητα και τοπογραφία. Κατά συνέπεια, η αποικιακή βία και η κατοχή στηρίζονται στην ιερή τρομοκρατία της αλήθειας και στην αποκλειστικότητα (μαζικές απελάσεις, εγκατάσταση ανθρώπων «χωρίς Κράτος» σε στρατόπεδα

⁴¹ Βλ. Regina M. Schwartz, *The Curse of Cain: The Violent Legacy of Monotheism*, Σικάγο. University of Chicago Press, 1997

προσφύγων, ίδρυση νέων οικισμών εποίκων). Πίσω από τον τρόμο του ιερού, υπάρχει η αδιάκοπη εκταφή οστών που λείπουν· η μόνιμη ανάμνηση ενός σώματος που έγινε αγνώριστο λόγω του ότι κατακομματιάστηκε· τα όρια, ή καλύτερα, το αδύνατον της αναπαράστασης ενός «απόλυτου εγκλήματος», ενός ανείπωτου θανάτου: ο τρόμος του Ολοκαυτώματος.⁴²

Για να επιστρέψουμε στη χωρική ανάγνωση της αποικιακής κατοχής από τον Φανόν, η κατοχή στη Λωρίδα της Γάζας παρουσιάζει τρία μείζονα χαρακτηριστικά, συνδεδεμένα με τη λειτουργία της ειδικής διαμόρφωσης της τρομοκρατίας που αποκάλεσα «νεκροεξουσία». Κατ' αρχήν, υπάρχει η δυναμική του εδαφικού κατακερματισμού, η απαγόρευση πρόσβασης σε ορισμένες περιοχές και η εξάπλωση των εποικισμών. Ο στόχος αυτού του μηχανισμού είναι διπλός: να καταστήσει κάθε κίνηση αδύνατη και να πραγματοποιήσει τον διαχωρισμό σύμφωνα με το πρότυπο του απαρτχάιντ. Τα κατεχόμενα εδάφη διαχωρίζονται κατ' αυτό τον τρόπο σε ένα περίπλοκο δίκτυο εσωτερικών συνόρων και απομονωμένων τμημάτων. Σύμφωνα με τον Εγιάλ Βάιζμαν, καθώς απομακρυνόμαστε από μια

⁴² Βλ. Jean-Luc Nancy (επιμ.), *L'Art et la mémoire des camps Représenter, exterminer*, Le genre humain 36, Παρίσι: Seuil, 2001

επίπεδη διαίρεση του εδάφους και υιοθετούμε την αρχή της δημιουργίας τριδιάστατων ορίων στο εσωτερικό του, η διασπορά και ο τεμαχισμός επαναπροσδιορίζουν με ευδιάκριτο τρόπο τη σχέση μεταξύ κυριαρχίας και χώρου.⁴³

Για τον Βάιζμαν, αυτές οι πράξεις συνιστούν αυτό που ονομάζει «πολιτική της καθετότητας» (politics of verticality). Η μορφή κυριαρχίας που προκύπτει θα μπορούσε να ονομαστεί «κάθετη κυριαρχία». Σε ένα καθεστώς κάθετης κυριαρχίας, η αποικιακή κατοχή ενεργεί μέσα από σχέδια βασισμένα σε ένα δίκτυο ανισόπεδων και υπόγειων διαβάσεων των αυτοκινητοδρόμων, σε έναν διαχωρισμό του εναέριου χώρου από το έδαφος. Το ίδιο το έδαφος είναι διαιρεμένο ανάμεσα στην επιφάνειά του και το υπέδαφος. Η αποικιακή κατοχή απαγορεύεται εξίσου από την ιδιάζουσα φύση του εδάφους και τις τοπογραφικές του διακυμάνσεις (κορυφές των λόφων και κοιλάδες, βουνά και υδάτινες επιφάνειες). Έτσι, ένα υπερυψωμένο έδαφος προσφέρει στρατηγικά πλεονεκτήματα που δεν έχουν οι κοιλάδες (καλύτερη ορατότητα, καλύτερη προστασία, πα-

⁴³ Βλ. Eyal Weizman, «The Politics of Verticality», *open Democracy* (ηλεκτρονική έκδοση στη διεύθυνση www.openDemocracy.net), 25 Απριλίου 2002.

νοπτικές οχυρώσεις που επιτρέπουν να προσανατολιζέται το βλέμμα σε πολλαπλές κατευθύνσεις). Όπως λέει ο Βάιζμαν: «Οι οικισμοί εποίκων μπορούν να ιδωθούν σαν οπτικοί αστικοί μηχανισμοί στην υπηρεσία της επιτήρησης και της άσκησης της εξουσίας».⁴⁴ Στο πλαίσιο της σύγχρονης αποικιακής κατοχής, η επιτήρηση είναι ταυτόχρονα προσανατολισμένη προς το εσωτερικό και το εξωτερικό, με το μάτι να ενεργεί σαν όπλο και αντίστροφα. Αντί για μια οριστική διαίρεση ανάμεσα σε δύο έθνη με ένα σύνορο, «η όλως ιδιαίτερη οργάνωση του εδάφους που αντιπροσωπεύει η Λωρίδα της Γάζας έχει δημιουργήσει πολλαπλούς διαχωρισμούς, προσωρινές γραμμές, που δένουν τους μεν με τους δε μέσω της επιτήρησης και του ελέγχου».⁴⁵ Στις συνθήκες αυτές, η αποικιακή κατοχή δεν ανήκει μόνο στον χώρο του ελέγχου, της επιτήρησης και του διαχωρισμού, αλλά είναι επίσης συνώνυμη της απομόνωσης. Είναι μια *κατακερματισμένη κατοχή*, που ακολουθεί τις γραμμές της χαρακτηριστικής αστικοποίησης του σύγχρονου κόσμου (περιφερειακοί θύλακες και περιφραγμένες κοινότητες: *gated communities*).⁴⁶

⁴⁴ Στο ίδιο.

⁴⁵ Στο ίδιο.

⁴⁶ Βλ. Stephen Graham & Simon Marvin, *Splintering Urba-*

Επομένως, οι πόλεμοι της εποχής της παγκοσμιοποίησης στοχεύουν στο να εξαναγκάσουν τον εχθρό στην υποταγή, όποιες και να είναι οι άμεσες συνέπειες, οι παρενέργειες και οι «παράπλευρες απώλειες» των στρατιωτικών δράσεων. Με αυτή την έννοια, οι σύγχρονοι πόλεμοι θυμίζουν περισσότερο την πολεμική στρατηγική των νομάδων παρά αυτήν των εδραίων εθνών ή των εδαφικών πολέμων «κατάκτησης και προσάρτησης» της νεότερης εποχής. Όπως λέει ο Ζίγκμουντ Μπούμαν:

η υπεροχή τους έναντι των εδραίων πληθυσμών βασίζεται στην ταχύτητα με την οποία κινούνται· στην επιδεξιότητά τους να εμφανίζονται από το πουθενά, και ύστερα, ξανά, να εξαφανίζονται απροειδοποίητα, στην ικανότητά τους να ταξιδεύουν χωρίς αποσκευές και να μη φορτώνονται υπάρχοντα που εμποδίζουν την κινητικότητα και τη δυνατότητα ελιγμών των εδραίων.⁵³

Νέα Υόρκη: St. Martin's, 1998 [2η έκδοση]: Βλ. επίσης Ahmed Shehabaldin & William M. Laughlin Jr, «Economic Sanctions against Iraq: Human and Economic Costs», *The International Journal of Human Rights* 3/4 (χειμώνας 1999), σ. 1-18.

⁵³ Zygmunt Bauman, «Wars of the Globalization Era», *European Journal of Social Theory* 4/1 (2001), σ. 15 «Καθώς είναι πολύ απομακρυσμένοι από τους "στόχους" τους, διότι φεύγουν

Αυτή η νέα εποχή είναι η εποχή της παγκόσμιας κινητικότητας. Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της είναι ότι οι στρατιωτικές επιχειρήσεις και η άσκηση του δικαιώματος στη θανάτωση δεν αποτελεί πλέον το αποκλειστικό προνόμιο των Κρατών και ότι ο «τακτικός στρατός» δεν είναι πλέον το μοναδικό μέσο για την εκτέλεση αυτών των δραστηριοτήτων. Η διακήρυξη μιας ανώτατης αρχής σε έναν συγκεκριμένο πολιτικό χώρο δεν είναι εύκολη· αντί γι' αυτό, εμφανίζεται ένα *πάτσγουορκ* από στελή δικαιώματα διακυβέρνησης που αλληλοεπικαλύπτονται, μπερδεύονται μεταξύ τους, όπου υπάρχει ένα πλήθος από διαφορετικές δικαστικές αρχές, που είναι *εκ των πραγμάτων* γεωγραφικά περιπλεγμένες, από πολλαπλούς όρκους υποταγής, ασύμμετρες επικυριαρχίες και θύλακες.⁵⁴ Σε αυτή την ετε-

πολύ γρήγορα μακριά από αυτούς που χτυπούν, ώστε να βρουν τον χρόνο να διαπιστώσουν την καταστροφή που προκαλούν και το αίμα που χύνουν, οι πιλότοι, που έχουν μετατραπεί σε υπολογιστές, δεν έχουν σχεδόν ποτέ την ευκαιρία να κοιτάξουν τα θύματά τους καταπρόσωπο ούτε να εξετάσουν την ανθρώπινη δυστυχία που έχουν σπείρει»· στο ίδιο, σ. 27. Βλ. επίσης «Penser la guerre aujourd'hui», *Cahiers de la Villa Gillet* 16 (2002), σ. 75-152.

⁵⁴ A. Mbembe, «At the Edge of the World: Boundaries, Territoriality, and Sovereignty in Africa», *Public Culture* 12 (2000), σ. 259-284.

ρώνυμη οργάνωση εδαφικών δικαιωμάτων και διεκδικήσεων, το να επιμένει κανείς σε διακρίσεις ανάμεσα σε «εσωτερικά» και «εξωτερικά» πολιτικά στρατόπεδα, που είναι χωρισμένα με ξεκάθαρες γραμμές, δεν έχει παρά ελάχιστο νόημα.

Ας πάρουμε το παράδειγμα της Αφρικής. Η πολιτική οικονομία του Κράτους άλλαξε με θεαματικό τρόπο κατά τη διάρκεια του τελευταίου τετάρτου του 20ού αιώνα. Πολλά αφρικανικά Κράτη δεν μπορούν πια να διεκδικήσουν ένα μονοπώλιο στη βία και στους τρόπους του καταναγκασμού στο έδαφός τους· ούτε στα εδαφικά όρια. Ο ίδιος ο καταναγκασμός έγινε ένα προϊόν προς πώληση. Η στρατιωτική εργατική δύναμη αγοράζεται και πουλιέται σε μια αγορά όπου η ταυτότητα των προμηθευτών και των αγοραστών έχει χάσει σχεδόν το νόημά της. Παραστρατιωτικές ομάδες στις πόλεις, ιδιωτικοί στρατοί, στρατοί τοπαρχών, ιδιωτικές εταιρείες ασφάλειας και κρατικοί στρατοί, όλοι διακηρύσσουν το δικαίωμά τους να ασκούν βία και να σκοτώνουν. Γειτονικά Κράτη και επαναστατικοί στρατοί νοικιάζουν στρατεύματα στα φτωχά Κράτη. Η μη κυβερνητική βία επιφέρει δύο αποφασιστικές, καταναγκαστικές πηγές εσόδων: την εργασία και τον ορυκτό πλούτο. Οι περισσότεροι στρατοί αποτελούνται, όλο και περισσότερο, από πολίτες-στρατιώτες,

παιδιά-στρατιώτες, μισθοφόρους και μισθοφορικά πολεμικά πλοία.⁵⁵

Με αυτό τον τρόπο πλάι στους στρατούς εμφανίστηκαν οι αποκαλούμενες, ακολουθώντας τους Ζιλ Ντελέζ και Φελίξ Γκουατταρί, *πολεμικές μηχανές*.⁵⁶ Αυτές οι μηχανές είναι φτιαγμένες από τμήματα οπλισμένων ανδρών, που διασπώνται και συγχωνεύονται ανάλογα με την αποστολή και τις περιστάσεις. Οργανισμοί ακαθόριστοι και πολύμορφοι, οι πολεμικές μηχανές χαρακτηρίζονται από την ικανότητά τους να μεταμορφώνονται. Η σχέση τους με τον χώρο είναι κινητική.

⁵⁵ Στο διεθνές δίκαιο, τα «κουρσάρικα πλοία» (*privateers*) ορίζονται ως «πλοία που ανήκουν σε ιδιώτες και ηλέουν εξαιτίας μιας πολεμικής εντολής, πράγμα που δίνει τη δυνατότητα στο πρόσωπο στο οποίο έχει ανατεθεί η εξουσία να επιδοθεί σε κάθε είδους εκθροπραξίες που επιτρέπονται στη θάλασσα από τις πολεμικές συνθήκες». Χρησιμοποιώ εδώ αυτό τον όρο για να μιλήσω για ένοπλους σχηματισμούς που δρουν ανεξάρτητα από κάθε πολιτικά οργανωμένη κοινωνία, είτε αυτό γίνεται κάτω από το προσωπείο ενός Κράτους είτε όχι. Βλ. Janice Thomson, *Mercenaries, Pirates, and Sovereigns*, Πρίνστον: Princeton University Press, 1997.

⁵⁶ Gilles Deleuze & Félix Guattari, *Capitalisme et schizophrénie*, Παρίσι: Minuit, 1980, σ. 434-527 [ελλ. έκδ. *Καπιταλισμός και σχιζοφρένεια. 2. Χίλια πλάτωματα*, μτφρ. Β. Πατσαγιάννης, Αθήνα: Πλέθρον, 2017].

Συμπέρασμα

Στο δοκίμιο αυτό υποστήριξα ότι οι σύγχρονες μορφές υποταγής της ζωής στην εξουσία του θανάτου (πολιτική του θανάτου) διαμορφώνουν εκ νέου και θεμελιικά τις σχέσεις μεταξύ αντίστασης, θυσίας και τρομοκρατίας. Προσπάθησα να αποδείξω ότι η έννοια της βιοεξουσίας είναι ανεπαρκής για να περιγράψουμε τις σύγχρονες μορφές της υποταγής της ζωής στην εξουσία του θανάτου. Επιπλέον, πρότεινα τις έννοιες της πολιτικής του θανάτου και της εξουσίας του θανάτου για να περιγράψω ποικιλόμορφους τρόπους μέσω των οποίων, στον σύγχρονο κόσμο μας, τα όπλα χρησιμοποιούνται με σκοπό τη μέγιστη καταστροφή των ανθρώπων και τη δημιουργία *κόσμων θανάτου*, μοναδικά και νέα σχήματα κοινωνικής ύπαρξης, στα οποία πολυάριθμοι πληθυσμοί υποτάσσονται σε συνθήκες ύπαρξης που τους προσδίδουν την υπόσταση των *ζωντανών-νεκρών*. Το δοκίμιο υπογράμμισε επίσης μερικές από τις απωθημένες τοπογραφίες της βαναυσότητας (φυτεία και αποικία, κυρίως): υπέδειξε ότι η εξουσία του θανάτου θολώνει τα όρια μεταξύ αντίστασης και αυτοκτονίας, θυσίας και λύτρωσης, μαρτυρίου και ελευθερίας.